

Bolvári-Takács Gábor

Eszme és föld

Vázlatpontok Losonczi Pál
agrárpolitikai portréjához

2005. március 28-án, életének 86. évében elhunyt Losonczi Pál, aki egykor húsz éven át töltötte be a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának elnöke, azaz az államfő tisztségét. Ezt megelőzően az ötvenes évek sikeres tsz-elnöke, majd a gazdasági reform előkészítésének időszakában agrárminiszter volt. Személyisége mégsem hagyott maradandó nyomot a magyar történelemben, a fiatalabb generációk számára neve idegenül cseng, sőt az Elnöki Tanács intézménye is csupán az alkotmányjog-történettel foglalkozók számára ismert. Éppen ez teszi szükségessé, hogy bemutassuk őt, ráirányítva a figyelmet az általa betöltött funkciók pártállami nómenklatúrában elfoglalt helyére, s ezzel néhány ponton megkíséreljük megvilágítani az ún. „kádári konszolidáció” és a „szövetségi politika” lényegét, illetve a szovjet típusú államszervezeti modell sajátosságait.

Losonczi Pál életpályája viszonylag könnyen áttekinthető, hiszen csupán három munkahelye volt: 1948-60 között a barcsi Vörös Csillag Mgtsz elnöke, 1960-tól 1967-ig földművelésügyi miniszter, majd 1987-ig, nyugdíjba vonulásáig, államfő. Tanulmányunkban az életút első két szakaszát, az agrárpolitikai pályát tekintjük át.

Losonczi Pál 1919. szeptember 18-án, tehát alig három héttel a Tanácsköztársaság bukása után született a Somogy megyei Bolhón. A kisközség a magyar-horvát határ mellett, Barcstól 15 km-re, a Dráva árterének szélén fekszik, s az 1920-as népszámlálás szerint 2002 lakosa volt.¹ Szeptember 18-át egyébként később a megyei munkásmozgalom-történet „fekete napjának” tekintették, hiszen a kaposvári fogházból e napon hurcolták el és gyilkolták meg a tisztí különítményesek Latinca Sándor volt kormányzótanácsi biztost, illetve több megyei kommunista vezetőt.²

Losonczi parasztként dolgozott, s nyilván a környék erős mozgalmi hagyományainak hatására csatlakozott az illegális kommunista párthoz. A világháború utáni földosztás során birtokot szerzett és egyéni gazdálkodó lett. 1945-ben a Magyar Kommunista Párt (MKP) községi titkárává választották, 1946-tól tagja lett az MKP barcsi vezetőségének. A két munkáspárt 1948-as egyesülése után a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) barcsi járási bizottságában találjuk, 1950-től pedig a megyei pártbizottságban is helyet kapott. Járási tisztségét 1960-ig, megyei tisztségét 1962-ig tartotta meg, tehát az MDP örökébe lépő Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) területi vezető szervei is igényt tartottak rá.

Választott párttisztviselői nem véletlenek. Losonczi a negyvenes évek második felében élére állt a helyi szövetkezeti mozgalomnak, és a barcsi Vörös Csillag Termelőszövetkezet elnöke lett. Utóbb erre így emlékezett vissza: *„1946 kora tavaszán a közeli Bolhóról több család – köztük a miénk is – a Barcs határában levő Szilonicspusztára költözött, mert ott nagyobb darab földhöz juthattak a nincstelenek, a szegényparasztok. Pusztai életünkben az egymásra utaltság kisarjasztotta a közös munka, a kölcsönös segítség csíráit. Így jutottunk el odáig, hogy 1948 október elsején földbérli szövetkezetbe tömörültünk, néhány hónap múlva pedig*

1 tudomány és társadalom

tíz család 134 kat. hold (77 hektár) területen megalakított egy – az akkori meghatározás szerint legfejlettebb – III. típusú termelészövetkezeti csoportot. Ezek voltak az 1950 tavaszán létrehozott Vörös Csillaghoz vezetett lépcső első fokai. (...) Néhány hónappal 26. születésnapom után lettem a puszta lakója, s alig múltam 29 esztendő, amikor megválasztottak szövetkezeti elnökké.”³

A kollektivizálásban és a termelésben élen járó tsz a korabeli politikai értékrend szerint nagy sikereket ért el, 1952-ben megkapta „az ország II. legjobb termelészövetkezete”, továbbá „az ország legjobb burgonyatermelő szövetkezete” és „az ország legjobb silőző szövetkezete” kitüntetett címeiket.⁴ A következő évben elnyerte „az ország élenjáró szövetkezeti gazdasága” címet, s az ezzel járó pénzjutalmat átadó Dobi István államfő a Somogyi Néplapban megjelent beszédében szuperlatívuszokban szólt a mintagazdaság munkájáról.⁵ Losonczi elnöki tevékenységét 1953-ban a Munka Érdemrenddel, 1954-ben pedig a legmagasabb kitüntetésnek számító Szocialista Munka Hőse címmel ismerték el. A szakmai elismerésekkel párhuzamosan felső politikai szinten is felfigyeltek a barcsi tsz-elnökre. Az 1951. évi 33. tvr. alapján 1951. december 29-én alakult meg a Termelészövetkezeti Tanács, és Losonczi tagja – 1954-től elnökségi tagja – lett e javaslattevő, előkészítő, tanácsadó, koordináló és ellenőrző feladatkörrel felruházott, a minisztertanács mellett működő szervnek, amelyet a kormányfő vezetett.⁶ Az igazi felívelés azonban 1953-ban kezdődött. Losonczi a Sztálin halála utáni politikai helyzetben ideális jelöltnek bizonyult mint közvetlen tapasztalatokkal rendelkező, még mindig fiatalnak számító, vidéki kommunista. Az 1953. május 17-én tartott parlamenti választásokon mandátumot nyert – s ettől kezdve megszakítás nélkül 1989-ig képviselő is maradt –, így az országgyűlés 1953. július 4-ei alakuló ülésén cselekvő tanúja Nagy Imre miniszterelnökké választásának. Mint ismeretes, az MDP Központi Vezetősége (KV) ezt megelőzően, a június 27-28-án tartott ülésén – szovjet nyomásra – megvonta a bizalmat Rákosi Mátyástól, akinek az 1952 óta betöltött kormányfői poszt feladása mellett a pártfőtitkári címről is le kellett mondania, s a Nagy Imre által fémjelzett ún. „új szakasz” politikájának jeleként állami funkció nélkül, az MDP KV első titkáráként dolgozott tovább.⁷ A fordulatot az MDP 1954. május 24-30. között, 850 küldött részvételével tartott III. kongresszusa volt hivatott megerősíteni. A tanácskozást Nagy Imre nyitotta meg. A küldöttek 35 tagú elnökséget választottak, amelyben helyet kapott három, a Szocialista Munka Hőse címmel kitüntetett küldött is: Losonczi Pál, Mausz Péter mérnök és Pióker Ignác gyalus.⁸ Az előadói beszédet Rákosi tartotta. A mezőgazdaságról szólva négy téeszt emelt ki magas jövedelmezősége, fegyelme, szorgalma és a tagság jóléte miatt, első helyen a barcsi Vörös Csillagot, illetve a szentesi, a peresztegi és a balfi gazdaságot.⁹ Az előadói beszéd vitája május 25-27-ig tartott. Az első napon szólt hozzá Farkas Mihály volt honvédelmi miniszter, ekkor a KV titkára, aki a népi demokrácia erejét a népből jövő hétköznapi hősök példáival illusztrálta, többek között a következő szavakkal: „Szerte az országban ismert Losonczi Pál elvtárs neve, aki a barcsi Vörös Csillag termelészövetkezetenek az elnöke. Vezetésével 1953-ban a termelészövetkezet őszi búzából 14,2 métermázsa, kukoricából 48 métermázsa, cukorrépából 148 métermázsa, burgonyából 122 métermázsa átlagtermést ért el.”¹⁰ Ezek után nem véletlen, hogy Losonczi a kongresszuson még aznap szót kapott.¹¹

Beszédében először a termelészövetkezetek felelőtlen szétverése ellen érvelt. Majd rátért saját eredményeikre: „a mi szövetkezetünket általában jónak tartják”. Losonczi védelmébe vette a középparasztokat, hangsúlyozta az egyéni gazdákkal való jó viszonyt. Külön elbírálást tartott szükségesnek a nők munkájában, amelynek módjáról be is számolt – Rákosi érdeklődve közbe is kérdezett. Végül a premizálásról és a háztáji földek méretének szabályozásáról szólt. Losonczi világosan fogalmazott, közérdekű problémákat tárt fel közérthetően, látszott, hogy amiről beszél, ahhoz ért is. Anekdotákkal fűszerezett hozzászólását „hosszantartó, lelkes taps”

fogadta. A tanácskozás ötödik napján Hegedüs András, a minisztertanács első elnökhelyettese, földművelésügyi miniszter visszautalt Losoncziára, egyetértve vele a közös gazdaság és a háztáji földek helyes arányának kérdésében. Mindezek után aligha okozott meglepetést, hogy a zárónapon megtartott tisztújítás során Losonczi Pált az MDP Központi Vezetőségének póttagjává választották; bekerült a 71 teljes jogú és 19 póttagból álló testületbe.¹² Megérintette a hatalom közelsége.

Országos elismertségét tovább erősítette a Hazafias Népfront 1954. október 23-24-én tartott alakuló kongresszusa, amelyen 2000 küldött, köztük Losonczi is részt vett. A kétnapos ülés demonstráció volt az „új szakasz” mellett, a megnyitót Dobi István államfő tartotta, majd felolvasták Rákosi Mátyás üdvözlő táviratát. A vezérszónok Darvas József népművelési miniszter volt, az első hozzászóló pedig Nagy Imre. Őt még tízen követték, köztük katolikus és református egyházfők, társadalmi szervezetek vezetői, továbbá tsz-tag és egyéni gazdálkodó, ipari munkás és kisipari szövetkezeti tag. A tökéletes koreográfiát a Népfront működési szabályzatának és felhívásának (megszólítás: „Magyar Hazafiak!”) elfogadása zárta, majd sor került a tisztségviselők megválasztására. A politikai egyensúlyra ügyelve a Népfront elnöke Szabó Pál, alelnökei Darvas József, Dobi István, Harrer Ferenc, Nagy Imre és Rákosi Mátyás lettek. Losonczi Pált a 105 tagú Országos Tanács tagjává választották.¹³

A gazdasági és politikai sikereket újabb elismerés követte: Losonczi 1956. március 15-én Dobi István államfőtől átvehette a Kossuth-díj III. fokozatát, a hivatalos indoklás szerint „a *barcsi Vörös Csillag Termelőszövetkezet kiemelkedően jó irányításáért, mellyel elérte, hogy a szövetkezet évek óta példamutató gazdálkodást folytat, kitűnő eredményeket ér el a növénytermelésben és az állattenyésztésben*”.¹⁴ A Rákosi-korszak mérlegét tekintve elmondhatjuk, hogy Losonczi szakmai munkája révén, de a politika által kínált élmunkás-szerepet is felvállalva biztos háttérrel épített ki magának Somogyban, alkalmasint köztisztviselőként álló, alulról jövő, választott vezetőként. Tevékenysége a barcsi tsz fejlődésében nyilvánvalóan meghatározó volt, és tegyük hozzá: a szövetkezet később is az ország egyik mintagazdaságának számított, elsősorban a búzavetőmag, a burgonya és a kukorica, illetve a tejtermelés és a sertésenyésztés terén. A 80-as évek elején a beolvadt szövetkezetek révén mintegy tízezer hektáron gazdálkodó szervezetet 1981-ig 24 ízben tüntették ki, közte hétszer a Kiváló Szövetkezet címmel.¹⁵ Mindezeket azért tartjuk fontosnak megemlíteni, mert Losonczi 1956 utáni politikai pályájának kulcsát éppen a paraszti származás és a kétkezi munkával megtermelt érték becsülete, s az ebből fakadó – mondjuk így – józan gondolkodás és puritán jellem adja.

Az 1956-os forradalom napjaiban Losonczi távol maradt a fővárostól, így nem volt jelen a Kádár János köré szerveződő új hatalmi centrum kialakulásánál sem. Az MDP KV október 28-án befejezte tevékenységét, ideiglenes pártelnökség állt fel, majd november 1-jén Kádár a rádióban bejelentette, hogy megalakult az új Magyar Szocialista Munkáspárt. November 4-én ugyancsak a rádióból értesült a lakosság, hogy Kádár vezetésével létrejött a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány. Az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottságának (IIB) és Ideiglenes Központi Bizottságának (IKB) létrehozása november 7-én történt meg, meglehetősen zavaros körülmények között. Marosán György emlékezése szerint „*Megvan a kormány és a párt vezérkara. Ezután került sor az ideiglenes KB összeállítására. Aczél György és Tömpe István kint álltak a folyosón. Kádár szólt, hívják be őket is. Így jöttünk össze huszonhárman, és formálisan megalakultunk.*”¹⁶ Bár Marosánt emlékezete kissé cserben hagyta,¹⁷ tény, hogy az IKB a november eleji napokban a parlament épületében jelen levő vezető politikusokból állt össze. A párt első titkáraként Kádárt erősítették meg. A hatalomkoncentráció (tehát a kormánytagok és a pártvezetés átfedése) az adott helyzetben nyilvánvalónak tűnt. Az IKB bővítésére 1957.

február 26-án került sor, amikor további 14 tagot, köztük egy volt és egy jelenlegi tsz-elnököt, továbbá két megyei első titkárt és néhány szakpolitikust kooptáltak. A napirendi pontot előterjesztő Kiss Károly, az IKB titkára indoklásában többek között kifejtette: „a jelenlegi 23 fő között nincs megfelelően képviselve a parasztság”.¹⁸ Losonczi Pál tehát Kádárék számára ekkor még nem került előtérbe, személyével kapcsolatban első ízben az IIB 1957. május 28-ai ülésén hoztak határozatot: „Az Országgyűlés ülészakán néhány időszzerű politikai kérdéssel Apró [Antal] elvtárs felszólalásban foglalkozzék, és ehhez Losonczi Pál képviselő szóljon hozzá.”¹⁹ A párt életében az átmeneti állapot lezárására az MSZMP országos értekezlete adott alkalmat, amelyet 1957. június 27-29-én tartottak az Országházban, 348 küldött és 211 meghívott jelenlétében. Az értekezlet előkészítése során nagy hangsúlyt kaptak a személyi kérdések. Az IIB 1957. június 17-ei ülése szinte teljes egészében az országos értekezlet előkészítésével foglalkozott, így a határozati javaslat szövegével, az IKB-t felváltó Központi Bizottság (KB) összetételével, a tanácskozási forgatókönyvével és az új szervezeti és működési szabályzattal. Az MSZMP KB káderosztályának előterjesztése 16 új személyt javasolt a KB tagjává választani, köztük Losonczi Pált.²⁰ A jelölés oka minden bizonnyal a vidéki bázis erősítése volt, hiszen Losonczinak nem volt közvetlen pártfogója a legfelső vezetésben. Sőt, Kádár maga jelentette ki a napirendi vitában: „Javaslatba jött még Sági elvtárs, Varró György, Losonczi Pál. Én ezeket az elvtársakat nem ismerem.”²¹ Kádár közlése nem meglepő, hiszen őt 1951-ben letartóztatták, és Losonczi országos figyelmet keltő sikerei idején koholt vádak alapján börtönben ült, sőt az 1954-es kiszabadulását követően is csak 1956 nyarán tért vissza az MDP országos vezető testületeibe. Az IIB többi tagjai hosszasan vitatkoztak a névsoron, a barcsi tsz-elnököt mindazonáltal senki sem kifogásolta.

Az IIB ülését öt nappal később követte az IKB tanácskozása, ugyancsak kizárólag a pártkonferencia előkészítéséről. A június 22-én ülésező testület előtt Kiss Károly ismertette az IIB személyi javaslatait, Losonczi vitát nélkül elfogadták.²²

A pártértekezletet a munkásmozgalmi történetírás fordulópontnak tekintette, hiszen e tanácskozás jelentette az ún. kádári konszolidáció első lépcsőfokát. A konferencia 25 fős elnökségében Losonczi Pál is helyet foglalt. Münnich Ferenc megnyitója és Kádár előadói beszéde után a második napon kapott szót Losonczi. Hozzászólásában helyeselte a kormány agrárfejlesztési intézkedéseit, de vitatta a terményárak szabályozásának igazságosságát. A retorikai szabályokat betartva bőven beszélt az ellenforradalom kártevéseiről, elsősorban a téeszkek szétverését kárhóztatva: Somogyban 327-ből csak 30 közös gazdaság maradt meg, de azóta 70 ismét összeállt. A bomlás oka azonban az 1955 utáni erőltetett újrászervezésben is keresendő, mondta, rejtett módon elismerve ezzel a Nagy Imre-féle politika bukását követő visszarendeződés hibáit. Végezetül néhány konkrét javaslatot tett a hitelezés, a földrendezés, a tsz-nyugdíjak ügyében.²³

Losonczi saját tapasztalatból beszélt, hiszen a barcsi tsz 1957. január 4-ei közgyűlésén – elsősorban a bizonytalan helyzet, az erőszakos hangadók és a vélt egyéni vagyongyarapodás reményében – a tagság 80%-a döntött a kilépés mellett. A közös vagyon széthordása csak Dögei Imre földművelésügyi miniszter január 11-ei barcsi beszéde nyomán állt le. A visszarendeződés folyamata a bomlásénál lényegesen lassúbbnak bizonyult. A tsz taglétszáma 1957 végén az 1955. év végi létszám 44%-át érte el – igaz, a megyében ugyanez az arány alig 15%-ot tett ki.²⁴

A pártértekezlet legemlékezetesebb momentuma Révai József, az MDP egykori főideológusának beszéde volt, Kádár is a vele való polémiának szentelte összefoglalójának döntő részét.²⁵ A konferencia határozatának elfogadása után a küldöttek megerősítették és kiegészítették az addig „ideiglenes” jelzővel működő Központi Bizottságot. Az 53 rendes és 10 póttagból álló

szervnek Losonczy Pál az előzetes elképzeléseknek megfelelően rendes tagja lett, s ettől kezdve egészen 1989. február 21-ig folyamatosan tagja is maradt. A KB első ülésén ugyancsak megerősítették és kiegészítették az Ideiglenes Intéző Bizottságot, mint Politikai Bizottságot (PB). Ezzel visszaállt az MDP-re – és a többi szocialista országra – jellemző hagyományos pártstruktúra.

Az 1957–60 közötti periódus a magyar gazdaság, benne a mezőgazdaság fejlődésében ellentmondásos időszak, a kísérletezések és a reformkezdeményezések kora. Kádárék számára az életszínvonal fejlesztése és a tömegek megnyerése mellett az ún. „kétfrontos harc”, tehát a jobb- és baloldali szélsőségek elleni küzdelem hatotta át a politikálást, mindezt tetézte a nemzetközi elszigeteltség és a megtorlások okozta félelemmel teli légkör. A gazdasági folyamatok elemzése most nem feladatunk, erről számos összefoglaló munka megjelent.²⁶ Ezért az alábbiakban csupán nagy vonalakban szólnunk a mezőgazdaságot érintő döntésekről.

A MSZMP az 1959 végén tartott pártkongresszusig folyamatosan napirenden tartotta az agrárkérdést. Már a pártértekezletet követő hónapban közzétették az MSZMP agrárpolitikájának téziseit, ezt követte augusztus közepén a KB Titkárságának határozata a termelőszövetkezetek politikai, gazdasági és szervezeti megszilárdításáról, illetve augusztus végén a PB határozata a földművesszövetkezeti mozgalom továbbfejlesztéséről. Az év végén a KB határozatot hozott a felvásárlási rendszer javításáról. 1958 márciusában az állami gazdaságok helyzetéről PB-határozat, áprilisban a falusi politikai munka javításáról KB-határozat, decemberben a párt agrárpolitikájáról és a tsz-mozgalom továbbfejlesztéséről szintén KB-határozat született. 1959 októberében a KB ismét foglalkozott a termelőszövetkezeti mozgalom továbbfejlesztésével.²⁷ A dokumentumok mellett a közvetlen tapasztalatszerzés is fontos részét képezte a pártvezetés tevékenységének. A KB Titkársága 1957. november 8-án úgy döntött, hogy helyszíni látogatásokkal igyekszik első kézből képet kapni a falusi lakosság életviszonyairól, politikai hangulatáról és gondolkodásmódjáról, s e célból Csongrád, Fejér, Heves, Somogy és Szolnok megyékbe tájékoztató „brigádokat” küldtek. A mai szóval közvélemény-kutatásnak nevezhető akcióban 12 KB-tag és póttag, köztük Losonczy kapott szerepet.²⁸ Ugyancsak e folyamat részének tekinthető – s talán éppen Kádár korábbi tájékozatlanságát orvosolandó –, hogy a barcsi Vörös Csillag tsz 1957. december 13-án tartott zárszámadó közgyűlésén a kormány és a KB több tagja mellett Kádár János is megjelent, s beszédében a szövetkezeti mozgalom megerősítésére, az ellenséggel szembeni kíméletlen fellépésre, egyúttal a parasztság egyéni jövedelmeinek kívánatos növelésére helyezte a hangsúlyt.²⁹

Losonczy – aki 1958-ban megkapta a Szocialista Munkáért Érdemérem és a Munkás-Paraszt Hatalomért Érdemérem kitüntetéseként – mint a KB, illetve a Termelőszövetkezeti Tanács elnökségi tagja folyamatosan végigkövette a párt dokumentumok megszületését és természetesen végrehajtását is. A KB előtt először az 1958. december 5-7-ei ülésen kért szót, a tsz-mozgalom fejlesztése ügyében. Kifejezetten gyakorlati szempontokat érintett: a statisztikai adatok pontatlanságát, az állami támogatások és a költséghatékonyság arányosságát. Az előrelépést Losonczy egyértelműen a gépesítésben és a szakképzett munkaerő növelésében látta, de beszélt a felvásárlások körüli korrupció nyilvánvaló jeleiről is. Végezetül a részesművelés bizonyos formáinak alkalmazása, mint egyéni ösztönző tényező mellett tört lándzsát, utalva arra, hogy egy helyütt az országban emiatt letartóztatták az elnököt.³⁰ Az 1959. október 22-ei ülésen ugyancsak hozzászólt. Elismerően beszélt az elmúlt év során végbement fejlődésről, de nehezményezte hogy néhol a jól dolgozó tsz-elnökök dicsőségét a tanácsi és pártszervek aratják le. A gépállomások és a szövetkezetek közötti koordinációt sok esetben nem tartotta kielégítőnek. Ismét szóba hozta a jövedelemelosztás általa alkalmazott újfajta módjait, amelyeket mások „nem szocialista” megoldásnak bélyegeztek, de kitartott amellett, hogy „mindaz

1 tudomány és társadalom

*jó, ami előreviszi a termelést, növeli az árutermelést, és a tagoknak is az anyagi érdekelttségét növeli”.*³¹ Érdemes megemlíteni, hogy Kádár a PB 1960. február 16-ai ülésén – tehát már Losonczi miniszterré választása után – a rá jellemző kompromisszumos megközelítéssel így utalt vissza a jövedelemérdekelttség kérdésére: „*A Termelőszövetkezeti Tanácsnál Losoncziék voltak a fekete bárányok még a közelmúltban is, mert ők előrementek. Szerintem igazuk volt Losoncziéknek is, és azoknak is, akik támadták őket. Losonczi bebizonyította, hogy ezzel a falu munkaképes erőit odakötik a termelőszövetkezethez, de már haladottabb részesedési formával. Ők ezt a gyakorlatban bebizonyították. Akik bírálták, azt mondták, ez kicsit idegen a paraszti szemlélettől.*”³²

Kádárék számára az MSZMP 1959. november 30. – december 5. között megtartott VII. kongresszusa óriási jelentőséggel bírt. Egyrészt véglegesen legitímálta az 1956 utáni pártvezetést, és igazolta az elmúlt három év politikai döntéseit. Másrészt deklarálta a Szovjetunióhoz fűződő viszony zavartalanságát, hiszen a tanácskozáson a szovjet delegációt személyesen Nyikita Hruscsov, az SZKP KB első titkára, miniszterelnök vezette. S nem utolsósorban Kádár visszavonhatatlanul beillesztette saját rendszerét a magyar munkásmozgalom kontinuitást jelentő főáramába, hiszen a kongresszus számozása jelezte, hogy jogelődként ismeri el, és felvállalja az illegális KMP, az MKP és az MDP 1918 óta megrendezett kongresszusait.³³

Losonczi ott volt a 669 szavazati jogú küldött között, ám a kongresszus elnökségében nem kapott helyet, és a vitában sem szólalt fel. A koreográfia szerint Kádár beszámolójához új „hétköznapi” arcok mondhatták el véleményüket, a Somogy megyeiek részéről pl. Valter Imre, a ráksi Új Élet tsz dolgozója.³⁴ Ám ez nem jelentette a barcsi elnök mellőzését. A KB tagjaként ismét bizalmat kapott, és alig több mint egy hónap múlva a Népköztársaság Elnöki Tanácsa (NET) Losonczi Pált megválasztotta földművelésügyi miniszterré.

Losonczi Pál földművelésügyi miniszteri kinevezése szorosan összefügg a kádári személyzeti politika 1956 utáni alakulásával, ezért kormánytaggá válásának körülményeit érdemes a szélesebb összefüggések felvázolásával kezdeni.

Az új politikai vezetés számára a hatalomkoncentráció 1956 után szükségszerűségként jelentkezett, így Kádár csak 1958 elején szánta rá magát, hogy átadja a kormányfői posztot. A NET január 28-án Münnich Ferencet választotta meg a minisztertanács elnökévé, aki egyébként a szovjetek terveiben 1956 októberében még alternatívaként szerepelt Kádár helyett,³⁵ de végül a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány elnökhelyettese, 1957. február 28-tól pedig első elnökhelyettese lett. A támadhatatlan munkásmozgalmi múlttal rendelkező, életének kilencedik évtizedében járó Münnich a szovjetek szemében garanciát jelentett a visszarendeződés elkerülésére, így Kádár 1958 januárjában jól döntött, amikor neki adta át posztját. Maga a párt első titkárként államminiszter lett, tehát nem lépett ki a kormányból, de immár a párt szervezésére, a „kétfrontos harc” befejezésére és az ország külpolitikai megítélésének javítására fordíthatta minden erejét. A konszolidáció sikerein felbuzdulva 1961. szeptember 13-án visszavette a miniszterelnökséget, nem utolsósorban azért, mert a szovjet példa is ezt sugallta: Hruscsov 1958. március 27-én első titkári posztja megtartásával miniszterelnök lett a leváltott Bulganyin helyett. Az 1989 előtti történetírás kánonja szerint Kádár második kormányfői időszakára tehető a „szocializmus alapjai lerakásának befejezése”, amelyet a mezőgazdaság teljes körű átszervezése jelentette.³⁶ A végpont pedig az MSZMP VIII. kongresszusa (1962. november 20-24.), nemcsak azért, mert Kádár itt emelte pártprogram szintjére az „*aki nincs ellenünk, az velünk van*” jelmondatot, hanem elsősorban azért, mert határozatilag kimondták, hogy „*a mezőgazdaság szocialista átszervezésével egész népgazdaságunkban osztatlanul uralkodóvá váltak a szocialista termelési viszonyok, befejeztük a szocializmus alapjainak lerakását. A ma-*

gyar nép (...) a szocializmus teljes felépítésének korszakába lépett.”³⁷ Ám ez a kétségtelenül deklaratív korszaklezárással az élet más területeit is jellemezte. A kádárizmus ideológiáját kutató Kalmár Melinda szerint „a kádárista pártvezetés már 1962-ben kiadta a kulturális és ideológiai párthatározatok teljes gyűjteményét, ezzel is mintegy jelezve, hogy számára a (...) fundamentális ideológiai korszak lezárult”.³⁸ Nem véletlen, hogy az MSZMP határozatait tartalmazó sorozat első kötete is az 1956-1962 közötti éveket ölelte fel.³⁹ Az 1989 utáni történetírás számára az 1962/63-as történelmi korszakhatárt mindenekelőtt az amnesztiarendelelet támasztja alá. Kádár János 1963. március 21-én az Országgyűlésben jelentette be az általános amnesztiát, amelyet az 1963. évi 4. tvr. hirdetett ki. Ma már tudjuk: e bejelentés egyenes összefüggésben állt azzal, hogy az Egyesült Államok 1962. december 18-án határozati javaslatot terjesztett elő az ENSZ-ben a „magyar kérdés” napirendről való levételéről. Kádár először 1960-ban szólalt fel az ENSZ-ben, s a vitás kérdések rendezéséről 1962 októberében titkos magyar-amerikai tárgyalásokon született megegyezés. Külpolitikai siker volt az 1964-es vatikáni részmegállapodás és az újra nagyköveti szintre emelt brit és francia kapcsolatok.⁴⁰ Kádár 1965. június 30-ig maradt a kormány élén, ekkor a NET határozatával Kállai Gyula váltotta föl, aki addig miniszterelnök-helyettes volt. A lemondás taktikai jellege nyilvánvaló: 1964 októberében Hruscsovot megbuktatták, s a Szovjetunióban ismét kettéválasztották a pártvezetői és a kormányfői posztot: az előbbi Leonyid Brezsnyev, az utóbbit Alekszej Koszigin kapta. Kádár ismét követte a szovjet példát. Kállai minimális változtatással átvette a Kádár-kormány tagjait,⁴¹ sőt az Országgyűlés 1965. november 13-ai ülésén bejelentette: „Mint ismeretes, a kormányelnöki tisztségben történt változást a munka gyakorlati követelményei indokolták. (...) Ezért ... nem szükséges, hogy ... új kormányprogramot ismertessenek.”⁴²

Látható tehát, hogy Kádár saját kormányzati szerepét rendkívül körültekintően alakította a belső és külső elvárásokhoz. Ezzel párhuzamosan azonban nemcsak a Rákosi-korszak örökségével próbált meg végérvényesen leszámolni,⁴³ de saját baloldali ellenzékét, az elvhű, de immár szalonképtelen vezetőket is sikeresen félreállította. Ez érintette a földművelésügyi területét is. Az MSZMP vezető agrárpolitikusi 1956 után Fehér Lajos, a KB mezőgazdasági osztályvezetője és Dögei Imre földművelésügyi miniszter voltak. Az évek során a mezőgazdaság fejlesztése körül markánsan eltérő álláspontot képviseltek, s a szélsőségektől irtózó Kádár egyik véleményt sem tudta tolerálni. A KB 1958. decemberi ülésén az agrárpolitikáról hozott határozat tartalmazott egy „szigorúan bizalmas” jelzéssel ellátott IV. fejezetet is, amelyet nem tettek közzé. Ebben Dögeit baloldali szektás, Fehért jobboldali elhajlóként aposztrofálták. (Az előbbi hibája annak el nem ismerése, hogy az egyéni gazdálkodó parasztságnak tett engedmények nem taktikai, hanem stratégiai kérdések, az utóbbi hibája pedig a kapitalista tendenciák erősödésének lebecsülése.) A dokumentum szerint az ülésen Fehér elfogadta, Dögei visszautasította a bírálatot. A két személyi kérdéstről a PB 1959. január 8-án levélben tájékoztatta a KB tagjait és póttagjait. Dögei január 12-én válaszlevelében ismét visszautasította az őt ért bírálatokat.⁴⁴ Az ügy tovább húzódott és hamarosan a két agrárpolitikus számára eltérő eredménnyel zárult. Fehér Lajos megerősödött, és az MSZMP VII. kongresszusán a KB titkárává választották. Ugyanekkor Dögei is benntartott a KB-ban, de Kádár 1960 januárjában, a kongresszus utáni csendben elérkezettnek látta az időt a földművelésügyi miniszter menesztésére. Mindez összekapcsolódott a Kádárnak mind több problémát jelentő Marosán György személyével, aki 1956 után első számú harcostársa és tényleges helyettese volt, de erőszakos jellege és néptribun jellegű politizálási módszerei már nem illettek az új vezetési stílushoz. 1960. január 12-én a KB ülést tartott, amelyen Kádár bejelentette, hogy javasolja Marosán felmentését államminiszteri, Dögei felmentését földművelésügyi miniszteri funkciójából, egyúttal Kállai Gyula kinevezését első miniszterelnök-helyettesé. E javaslatokat korábbi fejlemények-

1 tudomány és társadalom

re hivatkozva tette, illetve Marosán esetében a pártfeladatok megsokasodására alapozta.⁴⁵ Antos István január 5-ei váratlan halála miatt indítványozta a reformszellemű Nyers Rezső pénzügyminiszterré választását. Ami pedig az agrártárcát illeti, Kádár így fogalmazott: „A földművelésügyi miniszteri posztra a Politikai Bizottság ajánlja a Központi Bizottságnak Losonczi Pál elvtársat, a barcsi Vörös Csillag tsz elnökét. Milyen megfontolások vezettek bennünket? A Losonczi elvtárs politikailag megfelelő, azt hiszem, aki valamennyire is ismeri, az tudja, tizenöt esztendeje tagja a pártnak, tíz (helyesen: tizenkét – BTG) esztendeje termelészövetkezeti elnök, ami ebben a tíz esztendőben megmutatta, hogy politikailag ki kicsoda, hozzáértése van, szerintünk vezető képessége van, agrotechnikus, ha jól tudom, tehát megfelelően tovább is képezte magát. (sic!) Véleményünk szerint alkalmas a földművelésügyi miniszteri posztra. Ezt én mondom: azt gondolom, a legjobb földművelésügyi miniszter egy tanácselnök (helyesen: tsz-elnök – BTG) lehet, aki már tíz esztendeje szidja az FM-et a rossz rendelkezések miatt. Most azután mutassa meg, hogy ő tud jobbakat. Ezt csak tréfából mondom, de valójában ez is bizonyosfajta tapasztalat. Feltevéseink szerint ha ráadja a fejét, feladatát komolyan fogja fel, elkezd dolgozni és csinálja, és menni fog a dolog. (sic!) Azt gondoljuk, hogy az ország közvéleménye számára, a paraszti közvélemény számára nem is lesz ez olyan nagyon rossz, hogy egy Kossuth-díjas tíz esztendeje tsz-elnök legyen a földművelésügyi miniszter.”⁴⁶

Kádár szabadon beszélt, ez kitűnik fogalmazásbeli egyenetlenségeiből és adattévesztéseiből. Mindazonáltal aligha tévedünk, ha Losonczi kiemelését Kádár János azon káderpolitikai döntései közé helyezzük, amelynek célja az 1956 után fokozatosan konszolidálódó hazai politikai és gazdasági közélet megszilárdítása, a felső vezetés friss és erkölcsileg támadatlan erőkel történő bővítése, egyben a munkás-paraszt szövetségi politika erősítése volt.⁴⁷ Losonczi személye valóban több szempontból is ideálisnak bizonyult. Gyakorló tsz-elnökként közvetlenül ismerte az ágazat összes problémáját, reformszellemű gondolkodásáról Kádár az 1957-es barcsi látogatását követően is többször meggyőződhetett. Paraszti származása és az általa alkalmazott sikeres módszerek hitelessé tették őt a mezőgazdaság szocialista átszervezésének befejezésére. 1956 előtt politikailag nem kompromittálódott, viszonylag fiatal kora (41 év) és személyes sikerei fokozták iránta a bizalmat. Régi pártagnak számított, s nem mellékes, hogy személyében jelentős munkásmozgalmi háterszínű képviselet, Somogy megyét.

A KB ülésén Losonczi nem, Dögei viszont hozzászólt. Egyetértett a javaslatokkal, a saját személyére vonatkozóan is (pekingi nagykövetnek jelölték), s beszédét így fejezte be: „Ami azt a kérdést illeti, hogy Losonczi elvtárs kerül a helyemre, őszintén kívánom neki, hogy érjen el nagyobb sikereket azon a területen, mint amit eddig elértünk, dolgozzon jobban, eredményesebben, mint én. Tanuljon abból, amit én tettem, ami jó volt, vigye tovább, ami nem volt jó, dobja el. Én megígérem a Losonczi elvtársnak, hogy mielőtt átveszi ezt a területet, tájékoztatni fogom őt, és amiben lehetséges, ezúton is segíteni fogok.”⁴⁸ A KB egyhangúlag jóváhagyta a személyi változásokat, a NET 1960. január 15-én ezek szerint döntött a Münnich-kormány átalakításáról.⁴⁹

Losonczi 1960. január 16-án leköszönt tsz-elnöki posztjáról és a fővárosba költözött. (Utóda az elnöki tisztségben öccse, Losonczi Mihály lett, a tagság egyhangú döntése alapján.⁵⁰) Somogyi kötődését azonban sosem feledte. „...Bárhová szólított a kötelesség, akármilyen sokszor jártam külföldön, (...) sohasem szakadtam el attól a vidéktől, azoktól az emberektől, ahová, akikhez eltéphetetlenül erős szálak kötnek. (...) Rengeteget köszönhetek nekik, akikkel együtt szőttük annak idején álmainkat, éltük át az indulás keserveit, majd a felemelkedés örömeit, később a megrázó nemzeti tragédia időszakát, azt követően pedig az újrakezdését és a biztonságos haladását a helyes úton.” – vallotta erről.⁵¹

Losonczi minisztersége alatt a pártvezetés továbbra is kiemelten foglalkozott az agrárium kérdéseivel. 1960 februárjában a tsz-mozgalom fejlesztéséről KB-közlemény, áprilisban a tsz-pártszervek politikai munkájának megerősítéséről PB-határozat, októberben ugyancsak a tsz-mozgalom továbbfejlesztéséről KB-határozat született.⁵² 1961. február 17-én a KB kiadta közleményét, amely szerint „a mezőgazdaságban is uralkodóvá váltak a szocialista termelési viszonyok”.⁵³ Ezt megerősítette a KB 1962. márciusi, a mezőgazdaság helyzetéről szóló határozata,⁵⁴ majd a folyamatot az MSZMP 1962. évi VIII. kongresszusának már idézett határozata zárta le. E pártdokumentumok előkészítésében Losonczi immár nem csupán egyszerű hozzászólóként vett részt. 1960-as országgyűlési miniszteri beszámolójának téziseire mindazonáltal nem ő, hanem a PB tett javaslatot, 1960. november 22-én.⁵⁵

A mezőgazdaság szocialista átszervezésének befejezésével azonban látványosan megcsappant az agráriummal foglalkozó párthatározatok száma. A kongresszus után először csupán 1964 februárjában értékelte a KB a mezőgazdaság helyzetét és fejlesztésének feladatait, majd 1965 februárjában az állami gazdaságokét. A PB 1966 októberében foglalkozott ismét a termelőszövetkezeti politika néhány kérdésével.⁵⁶

Losonczi közvetlen partnere s egyben felettese az agrárpolitika terén Fehér Lajos volt. Az 1959-ben KB-titkárrá választott, a mezőgazdaságért felelős politikus 1962. november 27-én, tehát a VIII. kongresszus után három nappal miniszterelnök-helyettes lett,⁵⁷ s e tiszttét 1974-ig betöltötte. (A KB-titkári poszton Nyers Rezső követte.) Jellemző, hogy a mezőgazdaság ügyeiről mind a VIII., mind a IX. kongresszuson ő beszélt, Losonczi szakminiszterként egyik tanácskozáson sem szólalt fel. A két politikus azonban feltehetőleg jól kiegészítette egymást: Losonczi inkább ösztönös és gyakorlatias, Fehér inkább tudatos és elméleti szakember.⁵⁸ Az ágazat irányításának harmadik jelentős személyisége ekkor Dimény Imre agrármérnök, a KB mezőgazdasági osztályvezetője.⁵⁹

Az MSZMP KB 1959. január 20-án az 1957 óta működő Agrárpolitikai Bizottság helyett Mezőgazdasági Bizottságot állított fel, vezetője Fehér Lajos maradt. 1960. január 12-án Losonczi beválasztották a testületbe, és annak fennállásáig, 1962-ig tagja is maradt.⁶⁰ A KB 1966. december 3-án hozott határozatot a Szövetkezetpolitikai Munkaközösség létrehozásáról.⁶¹ Elnöke szintén Fehér Lajos lett. Losonczi bekerült a 15 fős testületbe, és későbbi államfői funkciója mellett is folyamatosan tagja maradt, egészen 1980. április 29-ig.

Losonczinak miniszterként a legfontosabb feladata a szövetkezeti reform végrehajtása volt, amelynek lényegét a kolhozvonások lebontása és a társulási elvek kiépítése jelentette. Ennek keretében kialakították a szövetkezeti földtulajdont, felszámolták a gépállomásokat, és ehelyett közvetlenül a szövetkezeteket gépesítették, csökkentették a felhalmozási terheket, megvalósultak a vállaltszerű gazdálkodás egyes elemei. Erősödtek a háztáji gazdaságok, vonzóvá vált a tsz-tagság.⁶² Amikor az országgyűlés – Losonczi minisztériuma által előkészítve, de már a következő miniszter, Dimény Imre előterjesztésében – elfogadta a mezőgazdasági termelőszövetkezetekről szóló 1967. évi III. törvényt, valamint a földtulajdon és a földhasználat továbbfejlesztéséről szóló 1967. évi IV. törvényt, ezzel az átalakulási folyamat lezárására, s nem beindítására tett pontot. Ezzel együtt jelentősen módosult a szövetkezeti szakmai érdekképviselő rendszer is. Az 1951-ben létesített Termelőszövetkezeti Tanácsot (amelynek Losonczi 1963-tól alelnöke volt) az 1965. évi 6. tvr-rel Országos Termelőszövetkezeti Tanácsá szervezték át. Ezt ezentúl hivatalból a földművelésügyi miniszter vezette. A testület hatásköre lényegében saját strukturális reformjának és a termelőszövetkezetek I. kongresszusának előkészítésére korlátozódott. A tsz-kongresszus összehívásáról a KB 1967. február 11-én – a IX. pártkongresszus döntését végrehajtva – határozatot hozott.⁶³ Az 1967. évi III. törvény hatályba lépésével az OTT megszűnt, utódszerve az 1967. áprilisi I. tsz-kongresszuson megválasztott Termelőszö-

1 tudomány és társadalom

vetkezettek Országos Tanácsa lett. Mindezek tárcaszintű előkészítése Losonczi feladatai közé tartozott, a megvalósulást azonban már magasabb pozícióból szemlélhette.

Földművelésügyi miniszterként külföldi utakat is tett. A KB Titkárság 1961. június 6-ai ülésén jóváhagyták dániai, 1962. május 15-ei ülésén lengyelországi útját.⁶⁴ A pártnyilvánosság előtt azonban már nem szerepelt. Az 1959-es pártkongresszustól kezdve az egészen az 1988-as pártértekezletig minden alkalommal Somogy megyei küldött volt, de egyszer sem szólalt fel. Az ő referátumait az ötvenes években tsz-elnöki posztja és termelési sikerei legitimálták, akkor a „nép hangja” volt, most azonban állami vezető. (Ugyanezen oknál fogva később államfőként sem kért szót, viszont 1967 után már a kongresszusok elnökségében foglalhatott helyet.)

Losonczi miniszteri tisztségétől való megválása szintén csak Kádár szélesebb aspektusú személyzeti politikájának összefüggéseiben értelmezhető. Az MSZMP KB 1966. május 25-27-én tárgyalta meg és fogadta el a gazdasági mechanizmus reformjára vonatkozó, történelmi jelentőségű irányelveket és határozatát.⁶⁵ A folyamat az MSZMP 1966. november-decemberi IX. kongresszusának határozatában kapott véglegesen zöld utat.⁶⁶ A reform megvalósítása azonban immár nem ösztönös, hanem tudatos szakpolitikusokat igényelt, s ez igaz volt a mezőgazdaságra is. Ez változást hozott a kormányzati struktúrában is: az 1889 óta e néven önálló Földművelésügyi Minisztérium egyesült az élelmiszerügyi tárcával és az Országos Erdészeti Főigazgatósággal, és 1967. április 14-én megalakult az új Mezőgazdasági és Élelmiszerügyi Minisztérium, amelynek vezetője a reform előkészítésében tevékeny részt vállaló Dimény Imre lett.

A reform személyi feltételeinek biztosítását Kádár összekötötte az 1967. március 19-ei képviselőválasztásokkal. Az MSZMP KB 1967. április 12-ei ülésén jóváhagyták a változásokat,⁶⁷ egyúttal Cseterki Lajos helyett Aczél Györgyöt a KB titkárává választották. Április 14-én az országgyűlés alakuló ülésén teljes körű személycserékre került sor: Dobi István helyett Losonczi Pált az Elnöki Tanács elnökévé, Kállai Gyula helyett Fock Jenőt a minisztertanács elnökévé, Vass Istvánné helyett Kállai Gyulát az országgyűlés elnökévé választották. Cseterki Lajos felváltotta Kiss Károlyt az Elnöki Tanács titkári posztján, akit ezzel végleg sikerült eltávolítani a hatalomból.⁶⁸ A reformszellemű Fock Jenő kormányában az új gazdasági mechanizmus kidolgozásában részt vevő Fehér Lajos mellett szintén elnökhelyettes lett az addigi tervhivatali elnök, Ajtai Miklós, és az addigi pénzügyminiszter, Tímár Mátyás. Ugyancsak a reform hívének tekinthető a már említett Dimény Imre mellett az új pénzügyminiszter, Vályi Péter is. A változások utóregzéseként a PB 1967. május 9-ei ülésén meghallgatta Biszku Béla tájékoztatóját a „*Dobi Istvánnal, Kiss Károllyal, Vass Istvánnéval, Losonczi Pállal, Cseterki Lajossal és Kállai Gyulával folytatott beszélgetésekről*”. A testület tagjai nyilvánvalóan kíváncsiak voltak az érintettek lelkiállapotára, helyzetértékelésére és nem utolsó sorban a további politikai megbízhatóságukra.⁶⁹

Losonczi Pál államfővé választásával politikai pályájának harmadik, legmagasabb beosztású, leghosszabb időtartamú, de tartalmában a tőle legtávolabb álló szakaszába lépett. Ennek bemutatása és értékelése azonban már egy másik tanulmány feladata.

Jegyzetek

- ¹ Magyar nagylexikon 4. kötet, Akadémiai Kiadó, 1995, 247.o.; Révai nagy lexikona XX. kötet, Révai Testvérek Irodalmi Intézet Rt., 1927. 31.o.
- ² Negyedszázados harc. A munkásmozgalom történetének kronológiája 1919–1945, szerkesztők: Szabó Ágnes, Vértes Róbert, Akadémiai Kiadó, 1975, 23.o
- ³ Losonczi Pál: Előszó, in: Benke József: Egy magyar szocialista mezőgazdasági nagyüzem története. A barcsi Vörös Csillag 40 éve, Barcs, 1987, 5.o.
- ⁴ Benke József: i.m. 145.o.
- ⁵ uo. 150-151.o.
- ⁶ A magyar állam szervei 1950-1970, főszerkesztő: Boreczky Beatrix, Magyar Országos Levéltár, 1993, 444.o.
- ⁷ Vö: Szabó Bálint: Új szakasz az MDP politikájában, 1953-1954, Kossuth Könyvkiadó, 1984
- ⁸ A Magyar Dolgozók Pártja III. kongresszusának jegyzőkönyve, Szikra Könyvkiadó, 1954, 12.o.
- ⁹ uo. 58.o.
- ¹⁰ uo. 159.o.
- ¹¹ uo. 193-198.o.
- ¹² A póttagság tanácskozási jogú részvételt jelentett a KV általában három havonta tartott ülésein.
- ¹³ A Hazafias Népfront I. Országos Kongresszusa, Szikra Könyvkiadó, 1954.
- ¹⁴ Kossuth-díjasok és Állami Díjasok almanachja 1948-1985, szerkesztette: Darvas Pálné, Klement Tamás, Terjék József, Akadémiai Kiadó, 1988, 263.o. Itt jegyezzük meg, hogy az 1948. évi XVIII. törvénycikkkel alapított Kossuth-díjjal kitüntethetők körét a módosító 1955. évi 2. tvr. szerint a tudományok és újítások, a termelőmunka módszereinek alapvető tökéletesítése, valamint az irodalom és művészet terén legjelentősebb eredményeket elért személyekre állapították meg. Vö.: i.m. 26.o.
- ¹⁵ Ki mit termel az élelmiszergazdaságban, szerkesztette: Sárkány Pál, Mezőgazdasági Kiadó, 1984, 1206.o.
- ¹⁶ Marosán György: A tanúk még élnek, Hírlapkiadó Vállalat, 1989, 130.o.
- ¹⁷ November 7-én 21 tagú IKB alakult, közülük 15-en voltak tagjai az egykori MDP KV-nek. November 11-én az IKB kiegészült Fock Jenővel és Tömpe Istvánnal (Aczél már 7-én tag lett.) Vö: Az MSZMP központi vezető szervei üléseinek napirendi jegyzékei, I. kötet 1956-1962, összeállította: Németh Jánosné, Magyar Országos Levéltár, 1995, 7, 20-21.o.
- ¹⁸ A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei, II. kötet, szerkesztette: Némethné Vágyi Karola és Urbán Károly, Intera Rt., 1993, 170, 226, 236.o.
- ¹⁹ A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei, IV. kötet, szerkesztette: Baráth Magdolna és Ripp Zoltán, Intera Rt., 1994, 63.o.
- ²⁰ uo. 135, 176.o.
- ²¹ uo. 160.o.
- ²² uo. 276.o.
- ²³ A Magyar Szocialista Munkáspárt országos értekezletének jegyzőkönyve, Kossuth Könyvkiadó, 1957, 127-129.o.
- ²⁴ Benke József: i.m. 161, 190.o.
- ²⁵ uo. 141-156, 213.skk.o.
- ²⁶ Pl.: Berend T. Iván: A szocialista gazdaság fejlődése Magyarországon 1945-1968, Kossuth Könyvkiadó – Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1974; Donáth Ferenc: Reform és forradalom.

A magyar mezőgazdaság strukturális átalakulása 1945-1975, Akadémiai Kiadó, 1977; Gazdaságpolitikánk tapasztalatai és tanulságai (1957-1960), írták: Friss István et al., Kossuth Könyvkiadó – Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1976; Orbán Sándor: Két agrárforradalom Magyarországon (Demokratikus és szocialista agrárátalakulás 1945-1961), Akadémiai Kiadó, 1972; Ungvárszky Ágnes: Gazdaságpolitikai ciklusok Magyarországon (1948-1988), Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1989, stb.

²⁷ A felsorolt dokumentumokat tartalmazza: A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1956-1962, szerkesztette: Feles Györgyné, Kossuth Könyvkiadó, 1964.

²⁸ A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága Titkárságának jegyzőkönyvei 1957. július 1. – december 31., szerkesztette: Feitl István, Napvilág Kiadó, 2000, 249, 264.o.

²⁹ Benke József: i.m. 182-186.o.

³⁰ A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1957-1958. évi jegyzőkönyvei, szerkesztette: Némethné Vágyi Karola, Soós László, T. Varga György, Ujváry Gábor, Magyar Országos Levéltár, 1997, 829-834.o.

³¹ A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1959-1960. évi jegyzőkönyvei, szerkesztette: S. Kosztricz Anna, Némethné Vágyi Karola, Simon István, Soós László, Magyar Országos Levéltár, 1999, 335-340.o

³² A PB jegyzőkönyvét idézi Huszár Tibor: Kádár János politikai életrajza, 2. kötet, Szabad Tér Kiadó – Kossuth Kiadó, 2003, 176.o. Losonczy már 1956 második felében új szövetkezeti alapszabály-tervezetet dolgozott ki, s ez alapján a barcsi tsz-ben 1957-ben bevezették az új jövedelemelosztást. Vö: Benke József: i.m. 186.o.

³³ A számozás nem volt egyértelműen, hiszen a KB 1958. december 5-ei ülésén még a IV. kongresszus előkészületeiről volt szó. Végül a PB döntötte el 1959. április 14-én, hogy a számozásnál vegyék figyelembe a forradalmi munkásmozgalom hagyományait. Vö: A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1957-1958. évi jegyzőkönyvei, i.m. 665, 871.o.

³⁴ A Magyar Szocialista Munkáspárt VII. kongresszusának jegyzőkönyve, Kossuth Könyvkiadó, 1960, 274-275.o.

³⁵ Döntés a Kremlben, 1956. A szovjet pártelnökség vitái Magyarországról, szerkesztette: Vjacseszlav Szereda, Rainer M. János, 1956-os Intézet, 1996, 63.o.

³⁶ A munkásmozgalom-történet kontinuitás-párti szemléletének példája A magyar népi demokrácia története 1944-1962 című kötet (szerkesztette: Balogh Sándor, Jakab Sándor, Kossuth Könyvkiadó, 1978). A mű három szakaszra osztotta a címében jelzett közel két évtizedet: a felszabadulástól a szocialista forradalom győzelméig terjedő időszakra (1944-48), a szocializmus alapjainak lerakásáért folytatott küzdelem periódusára (1948-56), és a néphatalom helyreállításától a szocializmus alapjainak lerakásáig terjedő évekre (1956-62).

³⁷ A Magyar Szocialista Munkáspárt VIII. kongresszusának jegyzőkönyve, Kossuth Könyvkiadó, 1963, 430.o.

³⁸ Kalmár Melinda: Ennivaló és hozomány. A kora kádárizmus ideológiája, Magvető Könyvkiadó, 1998, 12-13.o.

³⁹ Pártdokumentumok az ideológiai és a kulturális munkáról, szerkesztette: Feles Györgyné, Kossuth Könyvkiadó, 1962; A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1956-1962, i.m.

⁴⁰ Magyarország miniszterelnökei 1848-1990, szerkesztette: Dús Ágnes, Cégér Kiadó, 1993, 212-213.o.

⁴¹ Vö: Böllöny József: Magyarország kormányai 1848-1987, Akadémiai Kiadó, 1987, 78.o.

⁴² Magyar kormányprogramok 1867-2002, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, 2004, 2. kötet, 1281.o.

⁴³ Az MSZMP KB határozata a személyi kultusz éveiben a munkásmozgalmi emberek ellen indított törvénysértő perek lezárásáról, 1962. augusztus 16., in: *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1956-1962, i.m. 554-558.o.* E folyamat eredményeként került ki a legfelső pártvezetésből Kiss Károly, aki 1956 előtt a párt Központi Ellenőrző Bizottságának elnöke, tehát a koholt pártbüntetések egyik végrehajtója volt. Kisst már 1961 szeptemberében visszahívták KB-titkári tisztségéből és októberben az Elnöki Tanács titkári posztjára helyezték. Az 1962 novemberi pártkongresszus után pedig kimaradt a PB-ből.

⁴⁴ *A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1957-1958. évi jegyzőkönyvei, i.m. 917-920.o.*

⁴⁵ Ami nem volt igaz, hiszen éppen az előző év novemberében hívták vissza őt a budapesti pártbizottság éléről. A Politikai Bizottságnak továbbra is tagja maradó Marosánt 1960. január 28-án az Elnöki Tanács tagjává, 1961 októberében helyettes elnökévé választották. A nyilvánvalóan protokolláris feladatok teljesen idegenek voltak a személyiségétől, végül e folyamat vezetett Marosán György minden párttisztviseléséről történő 1962. októberi lemondásához, illetve a KB általi kizárásához. A helyettes államfői posztról az 1963. márciusi országgyűlési választások után távozott. Vö: Marosán György: *Fel kellett állnom, Hírlapkiadó Vállalat, 1989.*

⁴⁶ *A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1959-1960. évi jegyzőkönyvei, i.m. 406.o.*

⁴⁷ Kádár egyébként élete végéig alkalmazta az alacsonyabb szintű vezetők közvetlenül magas posztra történő kiemelésének gyakorlatát. Amikor pl.1986-ban Berecz Frigyes vállalatvezetőt szemelte ki miniszterelnök-helyettesnek, így indokolta döntését: „Maga ismeri a vállalatokat, (...) kiszedi az eldugott pénzt a markukból!” (vö: Berecz Frigyes: *Tévéúton. Harminc hónap három kormányban, Magvető Könyvkiadó, 1990, 16.o.)*

⁴⁸ *A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1959-1960. évi jegyzőkönyvei, i.m. 410.o.*

⁴⁹ Dögeit egy hónap múlva, 1960. február 12-én kizárták a KB-ból, és a január 15-ei nagyköveti kinevezését követően már június 10-én visszahívták pekingi és hanoi állomáshelyeirel.

⁵⁰ Benke József: *i.m. 191.o.*

⁵¹ *uo. 5.o.*

⁵² *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1956-1962, i.m.*

⁵³ *uo. 474-478.o.*

⁵⁴ *uo. 528-537.o.*

⁵⁵ *Az MSZMP központi vezető szervei üléseinek napirendi jegyzékei, I. kötet, i.m. 87.o.*

⁵⁶ A felsorolt dokumentumokat tartalmazza: *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1963-1966, szerkesztette: Vass Henrik, Kossuth Könyvkiadó, 1978².*

⁵⁷ A kinevezésére vonatkozóan a korabeli gyakorlat szerint a KB a kongresszus utolsó napján határozatot hozott. Vö: *A Magyar Szocialista Munkáspárt VIII. kongresszusának jegyzőkönyve, i.m. 419.o*

⁵⁸ Az 1917-es szeghalmi születésű, paraszti származású Fehér Lajos bölcsészként végzett a debreceni egyetemen, 1942-től tagja az illegális kommunista pártnak, később Nagy Imre híve és 1954-56 között – akárcsak Losonczy – az MDP KV póttagja, közben egy évig a Szabad Nép főszerkesztő-helyettese. Az 1955-ös visszarendeződés után a Balatonnagyberekre Állami Gazdaság igazgatójává nevezték ki. 1957-59-ben ő vezette az MSZMP KB mezőgazdasági osztályát.

⁵⁹ Dimény Imre 1922-ben született, 1951-54-ben az FM-ben, majd az Országos Tervhivatalban dolgozott, 1960-62 között elnökhelyettes, ezután lett a KB osztályvezetője. 1960-ban kandidátusi, 1972-ben a tudományok doktora fokozatot szerzett, 1982-től akadémikus.

1 tudomány és társadalom

⁶⁰ Az MSZMP központi vezető szervei üléseinek napirendi jegyzékei, I. kötet, i.m. 195-196.o.

⁶¹ Az MSZMP központi vezető szervei üléseinek napirendi jegyzékei, II. kötet 1963-1970, összeállította: Németh Jánosné, Magyar Országos Levéltár, 1998, 287.o

⁶² A folyamatról részletesen lásd: Varga Suplic Sándor: A területi szövetségek és a TOT megformálása 1961-1967, Kossuth Könyvkiadó, 1988. 38-58.o.

⁶³ A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1967-1970, szerkesztette: Vass Henrik, Kossuth Könyvkiadó, 1974, 35-49.o.

⁶⁴ Az MSZMP központi vezető szervei üléseinek napirendi jegyzékei, I. kötet, i.m. 169, 178.o.

⁶⁵ A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1963-1966, i.m. 304-484.o.

⁶⁶ A Magyar Szocialista Munkáspárt IX. kongresszusának jegyzőkönyve, Kossuth Könyvkiadó, 1967, 467-468.o.

⁶⁷ Ezt megelőzően a személyi változásokat a PB 1967. március 22, 28, április 2, 5. és 8-ai folytatólagos zárt ülésén véglegesítették. Vö: Az MSZMP központi vezető szervei üléseinek napirendi jegyzékei, II. kötet, i.m. 97.o.

⁶⁸ Majdnem végleg, hiszen a kádári személyzeti politika nem ismerte az abszolút nyugdíjazást: Kiss Károly 1983-ban bekövetkezett haláláig a SZOT egyik alelnöki posztját töltötte be.

⁶⁹ Az MSZMP központi vezető szervei üléseinek napirendi jegyzékei, II. kötet, i.m. 99.o.

Fészek